

Аннотация

В статье описаны результаты проведенного с подростками тренинга, направленного на снижение уровня их агрессивности путем формирования толерантности как личностного качества и социально ценностной установки.

Annotation

The paper describes the results of the training with teenagers, aimed at reducing the level of aggressiveness by forming tolerance as a personal quality and social value attitude.

УДК 371.132

Горянська А. М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Толерантність як важливу особистісну та професійну якість майбутніх вчителів ми розглядаємо з точки зору компетентнісного підходу [2], [3], [5] і визначаємо як ключову компетенцію вчителя, стійку систему гуманних ціннісних ставлень, позитивних установок до себе та інших людей, яка передбачає мотиваційну готовність до її актуалізації, розвинутий соціальний інтелект як здатність розуміти самого себе, а також інших людей, їх взаємини і прогнозувати міжособистісні події, знання соціально-психологічних закономірностей і механізмів соціальної перцепції, педагогічну рефлексію як здатність суб'єкта до перебудови неадекватних установок, стосунків, конструктів і вчинків, уміння використовувати теорії і технології ефективної взаємодії, уміння аналізувати й регулювати емоційні стани, інтерес до саморозвитку й самовдосконалення.

Аналіз психолого-педагогічних джерел з проблеми визначення умов, факторів, шляхів та засобів розвитку толерантності майбутніх вчителів (Г. Бардієр, О. Батурина, Г. Безюлева, Л. Гринкруг, Г. Кожухар, П. Комогоров, В. Маралов, О. Нурлігаянова, І. Пчелінцева, Л. Рюмшина, В. Сітаров, А. Скок, Т. Скрипкіна, О. Столяренко, Ю. Тодорцева, О. Шавріна, Г. Шеламова) виявив, що розвиток толерантності є складовою цілісного процесу розвитку особистості і відбувається в таких основних напрямках: мотиваційно-ціннісному, когнітивному, особистісно-рефлексивному, емоційно-вольовому та поведінковому. Реалізація цих напрямків здійснювалася на основі розробленої нами моделі розвитку толерантності, що ґрунтується на технології конструктивної зміни поведінки Л.Мітіної[4]. Вона передбачає перетворення мотиваційної, інтелектуальної, афективної та поведінкової структур особистості, в результаті чого зовнішня детермінація толерантності змінюється на внутрішню. Модель розвитку толерантності складається з п'яти етапів: 1) підготовки; 2) усвідомлення; 3) переоцінки; 4) дії; 5) рефлексивно-оцінювального та поєднує у собі усі п'ять напрямків, що утворюють цілісну систему розвитку толерантності студентів, у якій на певному етапі визначальним, тобто таким, що викликає якісні зміни в психологічній структурі толерантності, стає той чи інший напрямок, однак його вплив лише цим етапом не обмежується, він продовжує свій розвиток на наступних етапах у тісній взаємодії з іншими.

Дана модель була покладена в основу програми спеціальної навчальної дисципліни „Психологія толерантності”, головною метою якої є розвиток толерантності студентів – майбутніх вчителів: підвищення рівня усвідомлення особистісно-професійної актуальності цінностей толерантного спрямування, самоцінності, цінності іншого, цінності діалогічного спілкування; розвиток особистісних та професійних якостей (самоприйняття, рефлексії, емпатії, інтернальності, комунікативних установок на прийняття іншого); відпрацювання навичок толерантної взаємодії, актуалізація рефлексивного процесу саморозвитку толерантності; актуалізація інтересу до інших людей, до самого себе, до різних аспектів майбутньої професійної діяльності.

Розробка та апробація програми дисципліни “Психологія толерантності ” здійснювалась у рамках формульованого експерименту, який проводився в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя серед студентів ІІ курсу факультету іноземних мов: експериментальна група (23 студенти) та контрольна група (24 студенти). В експериментальній групі викладався спецкурс “Психологія толерантності”, на який загалом відводилося 108 годин. Аудиторні години (48 год.) розподілялися між лекційними заняттями (12 год.), семінарами (8 год.) та тренінгом (28 год.). Така побудова навчального курсу мала забезпечити оптимальні психолого-педагогічні умови розвитку у майбутніх вчителів ціннісно-смыслові мотивації самовизначення та комплексу знань, умінь і навичок толерантної взаємодії: 1) створення у навчально-виховному процесі толерантного простору взаємовідносин на базі активних методів навчання і виховання; 2) засвоєння необхідних знань про зміст регулятивних процесів як психологічних механізмів комунікативної толерантності у педагогічному спілкуванні та функціональну структуру толерантності вчителя; 3) збагачення суб'єктного досвіду толерантності у педагогічно-орієнтованому спілкуванні; 4) розвиток системи соціально-перцептивних, суб'єктних, емоційних, комунікативних та поведінкових характеристик толерантності.

Перед початком і після закінчення формульованого експерименту було проведено комплексне

психодіагностичне дослідження толерантності студентів (зріз № 1 та зріз № 2), яке включало у себе наступні методики: "Комунікативна установка" та "Комунікативна толерантність" (В. Бойка), "Ціннісні орієнтації" (М. Рокич), "Рівень суб'єктивного контролю" (Є. Бажин, Є. Голинкіна, А. Еткінд), "Емпатійні здібності" (В. Бойко), "Готовність до саморозвитку" (В. Павлов), "Згода з собою" (В. А. Семиченко), "Короткий індекс самоактуалізації (SI)" (А. Джоунс, Р. Крендалл), а також анкету "Що таке толерантність?". У результаті зрізу № 1 було констатовано відсутність значущих відмінностей між студентами експериментальної та контрольної груп та зафіксовано початковий рівень показників толерантності студентів зазначених груп. Зріз № 2 дозволив виявити особливості динаміки показників основних компонентів структури толерантності студентами експериментальної та контрольної груп.

У таблиці 1 видно, що у студентів експериментальної групи виявлено статистично значущі зміни. Найбільш інтенсивні позитивні зрушення відбулися у когнітивному та поведінковому компонентах толерантності. В цілому у студентів експериментальної групи підвищився інтерес до набуття знань з психології толерантності, відбулися позитивні зміни в усвідомленні й переоцінці інтолерантних умонастроїв, зменшився показник категоричності, студенти набули умінь та навичок децентрації, рефлексії власних ціннісно-сміслових засад ставлення до себе та інших, активного толерантного слухання та висловлювання свого ставлення до думок інших; опанували прийоми прийняття індивідуальності іншого та самоприйняття.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика динаміки показників толерантності студентів експериментальної та контрольної груп

Компоненти	Показники	Експерим. гр. (N=23)		t	p	Контр. гр. (N=24)		t	p
		Зріз 1	Зріз 2			Зріз 1	Зріз 2		
		M	M			M	M		
Когнітивні	Неприйняття іншого	7,1	6	,04	2,18	6,7	6,5	,30	0,76
	Орієнтація на себе (я - еталон)	6,4	5	,05	2,05	6,6	6,8	-,41	0,68
	Категоричність	7,4	6,4	,04	2,10	7,3	6,8	,76	0,45
Собистісні	Відповідальність (реальне)	4,7	5,3	,82	-0,22	6,2	6,8	-,70	0,48
	Відповідальність (ідеальне)	7,5	4,6	,04	-2,06	6,3	7	-,85	0,39
	Самоконтроль (реальне)	10	9,9	,88	-0,14	10,8	11,3	-,50	0,61
	Самоконтроль (ідеальне)	9,7	10,1	,64	-0,45	9,2	9	-,15	0,87
	Терпимість (реальне)	9,7	8,5	,09	-1,81	9,9	9,7	-,07	0,94
	Терпимість (ідеальне)	10,7	7,3	,01	-2,52	10,4	11	-,58	0,55
	Широта поглядів (реальне)	8,5	6,4	,07	-1,76	8,4	8,5	,00	1,00
	Широта поглядів (ідеальне)	10,4	8,9	,25	-1,12	8,7	8,3	-,16	0,87
	Незалежність (реальне)	10	8,7	,22	-1,22	10,5	10,2	-,29	0,76
	Незалежність (ідеальне)	7,4	8,4	,40	-0,83	7,5	8,4	-,38	0,70
	Життєрадісність (реальне)	9,9	7,1	,06	-1,98	8,7	7,8	-,87	0,38
	Життєрадісність (ідеальне)	8,7	7,7	,09	-1,86	10,4	9,8	-,52	0,60
	Завуальована жорстокість	15,2	13	,06	1,94	14,0	12,2	1,55	0,13
	Відкрита жорстокість	28	24	,05	2,07	28,8	24,7	1,07	0,29
	Обґрунтований негативізм	3,3	3	,32	0,93	3,0	2,8	,63	0,53
	Бурчання	4,7	4	,27	1,12	4,3	3,6	1,19	0,25
	Негативний досвід	11,7	8,7	,08	1,80	9,1	8,4	,33	0,74
	Сумарний показник установок	63	53	,01	2,67	59,3	51,2	1,43	0,17
	Локус контролю	24	26	,07	-1,84	24,7	24,4	,13	0,89
	Самоприйняття	67	73	,04	-2,16	71,8	66,8	,59	0,56
Готовність до саморозвитку	9,2	10,5	,01	-2,75	9,7	10,0	-,51	0,61	
Гот. до самопізнання	5,4	5,8	,05	-2,04	5,4	5,7	-,80	0,43	
Гот. до самовдосконалення	3,8	4,7	,09	-1,75	4,2	4,3	-,10	0,92	
Самоактуалізація	52	55,4	,06	-1,97	55,5	60,0	-1,50	0,15	
Емоційні	Раціональний канал	3,4	3,4	,84	-0,20	2,3	2,8	-,90	0,37
	Емоційний канал	3,3	3,5	,57	-0,56	3,1	2,9	,51	0,61
	Інтуїтивний канал	3,1	3,3	,60	-0,52	3,3	3,3	,00	1,00
	Установки емпатії	2,9	3,6	,06	-1,97	3,0	3,8	-1,56	0,13
	Здатність до емпатії	2,6	2,9	,21	-1,28	3,0	2,6	,77	0,45
	Ідентифікація	2,8	3,4	,05	-2,07	2,5	3,4	-1,67	0,11
	Загальний показник емпатії	18,2	20,3	,03	-2,31	17,5	20,0	-1,55	0,14
Поведінкові	Невміння приховувати почуття	7,8	6,5	,04	2,10	8,2	6,8	1,71	0,10
	Схильність переживувати	6,4	4,7	,09	1,75	5,3	6,6	-1,68	0,11
	Схильність підганяти під себе	7,1	5,8	,08	1,81	6,0	6,4	-,45	0,65
	Невміння вибачати помилки	7,4	6,5	,21	1,28	6,1	7,2	-1,29	0,21
	Нетерпимість до дискомфорту партнера	5	4	,17	1,42	5,2	5,0	,30	0,76
	Невміння пристосуватися	7,4	6	,03	2,24	6,5	6,7	-,20	0,84
	Сумарний показник	61	50	,00	2,90	57,5	58,1	-,14	0,88

Примітки: M – середнє арифметичне; t – значення критерію; p – рівень значимості.

Зміни в емоційному компоненті толерантності зафіксовані у підвищенні загального показника емпатії та здатності до ідентифікації студентів експериментальної групи. В особистісному компоненті: посилюється інтерес до власного внутрішнього світу та внутрішнього світу інших людей, зросло прагнення до самовдосконалення, підвищилися рівні інтернального локусу контролю, самоприйняття та самоактуалізації.

Отримані дані дозволяють зробити висновок про те, що розроблений на базі технології конструктивної зміни поведінки з використанням методів активного соціально-психологічного навчання, спеціальний навчальний курс "Психологія толерантності" є дієвим засобом цілеспрямованого впливу на розвиток толерантних якостей майбутніх вчителів.

Використана література:

1. Горянська А. М. Психологія толерантності: методичні матеріали / А. М. Горянська. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – 158 с.
2. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И. А. Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 38 с.
3. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М.: Межд. гум. фонд "Знание". – 1996. – 308 с.
4. Митина Л. М. Психология развития конкурентноспособной личности / Л. М. Митина – [2-е изд.]. – М.: Моск. психол.-социальный институт, 2003. – 400 с.
5. Петровская Л. А. Компетентность в общении: социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.

Аннотация

В статье представлены результаты формирующего эксперимента, направленного на развитие ключевых показателей толерантности будущих учителей. Отмечается эффективность разработанной и апробированной автором специальной учебной дисциплины "Психология толерантности"

Annotation

In the article are represented the results of the formative experiment at developing key indicators of tolerance of future teachers. It's mentioned by author the effectiveness of proven approved special study course "Psychology of Tolerance".

УДК 159.942.2:37.047

Гришина А. В.

ПЕСОЧНАЯ ПСИХОТЕРАПИЯ КАК МЕТОД РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ

Направленность личности задаёт основной вектор развития личности в личностном и профессиональном плане. В связи с этим, наиболее успешной, на наш взгляд, является концепция эмоциональной направленности личности, разработанная Б. И. Додоновым [2], так как эмоциональная направленность личности выступает в качестве индикатора ценностных ориентаций личности, его интенций. Соответствие эмоциональной направленности личности требованиям профессии дает ему возможность реализовать в деятельности свои ценностные эмоциональные переживания (эмоции выступают, согласно теории Б. И. Додонова [2],) в виде "служебных ценностей". Таким образом, данные ненасыщаемые переживания реализуются в процессе профессиональной деятельности, в том числе на этапе профессиональной подготовки.

В современных исследованиях Н. Е. Яблонски [3] поднимается вопрос мотивирования деятельности структурно-содержательными особенностями эмоциональной направленности личности в различной профессиональной деятельности. В данном процессе ведущая роль отводится не одному конкретному типу эмоциональной направленности личности, а целому комплексу механизмов эмоциональной самореализации субъекта.

Согласно полученным выше изложенным исследованиям, каждая цепочка типов эмоциональной направленности личности (ЭНЛ) имеет чёткую последовательность и определённую степень выраженности. Такой профиль ЭНЛ является показателями удовлетворённости / неудовлетворённости в учебно-профессиональной или профессиональной деятельности.

В рамках нашего диссертационного исследования была выявленная взаимосвязь между структурными компонентами профессионального самоопределения студента высшей технической школы и типами эмоциональной направленностью личности, что подтверждает гипотезу исследования о том, что эмоциональная направленность личности, как значимая ценностно - содержательная характеристика субъекта, влияет на процесс профессионального самоопределения студентов ВУЗа и детерминирует его, а следовательно, развитие ЭНЛ студента будет способствовать повышению уровня профессионального самоопределения.